Μιας βδομάδας λέξεις

Χρειάζεται να ανησυχούμε για πιθανή όξυνση των ελληνοτουρκικών σχέσεων; Η σύντομη απάντηση είναι ναι. Αφενός το παρελθόν των σχέσεων των δύο χωρών παράγει τακτικά εντάσεις, αφετέρου η διεθνής συγκυρία ευνοεί περισσότερο την ένταση στις διεθνείς σχέσεις παρά την εξεύρεση διπλωματικών λύσεων. Το χαλί της pax americana τραβιέται κάτω από τα πόδια περιφερειακών παικτών ανά τον κόσμο. Άλλοι προσπαθούν να διατηρήσουν τα κεκτημένα, ενώ άλλοι οσμίζονται ευκαιρίες να βελτιώσουν την τοποθέτησή τους. Η διαμάχη του ελληνικού κράτους με το τουρκικό για τον έλεγχο μέρους της Ανατολικής Μεσογείου και του Αιγαίου έχει όλα τα επιμέρους στοιχεία που μπορούν να οδηγήσουν σε θερμό επεισόδιο. Ο πόλεμος όμως δεν είναι μονόδρομος. Υπάρχει χώρος και χρόνος για όσους προτεραιοποιούν την ειρήνη να καθορίσουν τις εξελίξεις.

Μακριά από εθνικιστικές και μισαλλόδοξες προκαταλήψεις, οφείλουμε να κατανοήσουμε το νέο πλαίσιο εντός του οποίου εξελίσσεται ο ελληνοτουρκικός ανταγωνισμός. Το στάτους κβο στο Αιγαίο καθορίστηκε κατά βάση σε μια εποχή που το ελληνικό κράτος και το εγχώριο κεφάλαιο απολάμβαναν μια προνομιακή σχέση με τα δυτικά κέντρα ισχύος. Η μεταπολεμική Ελλάδα, με τη συμμετοχή της στον πόλεμο στο πλευρό των Συμμάχων και την πλήρη υποταγή σε κάθε πολιτική που ακολουθούσε ο νέος ηγεμόνας στην Ουάσινγκτον (πχ η συμμετοχή στον Πόλεμο της Κορέας) είχε τις προσβάσεις στα κέντρα εξουσίας που διαμόρφωναν τις νέες ισορροπίες του διεθνούς σκηνικού. Την ίδια εποχή, η Τουρκία βίωνε μια μακρά περίοδο βίαιου εκσυγχρονισμού και εσωτερικών αλλαγών, με στόχο βέβαια την ενσωμάτωση της στο κυρίαρχο δυτικό σύστημα. Η Άγκυρα είχε να διαχειριστεί ένα αχανές γεωγραφικά κράτος που στο εσωτερικό του κυριαρχούσαν κοινωνικές και παραγωγικές σχέσεις που είχαν διαμορφωθεί την περίοδο της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, ασύμβατες με την εμμονική προσπάθεια της οικονομικής και πολιτικής ελίτ να κλείσει την απόσταση με το Δυτικό πρότυπο. Το Ισλάμ είχε τεθεί στο στόχαστρο, όλα τα στοιχεία «καθυστέρησης» και συντηρητισμού αποδίδονταν στην υπερέκταση της θρησκείας και τα εμπόδια που αυτή έθετε στην «πρόοδο» και τον εκσυγχρονισμό. Τα πραξικοπήματα και οι ανωμαλίες στην πολιτική ζωή της Τουρκίας από τη δεκαετία του 1950 και μετά οφείλονται αφενός στην διαπάλη κοσμικών και ισλαμιστών, αφετέρου στην άνοδο ενός κομμουνιστικού κινήματος που απειλούσε να καθιερωθεί ως τρίτος διακριτός πόλος στο ιδεολογικό φάσμα της χώρας. Στην απέναντι πλευρά του Αιγαίου, οι σοβαρές κρίσεις του πολιτικού συστήματος ξεπεράστηκαν οριστικά με την Μεταπολίτευση, την είσοδο στην Ε.Ε. και την κατοχύρωση της Ελλάδας ως μιας χώρας που ανήκει στη Δύση. Το ελληνικό

κεφάλαιο συναλλάσσεται πλέον ελεύθερα με το διεθνές και σχηματίζει περιφερειακές φιλοδοξίες, ενώ το βιοτικό επίπεδο της χώρας τοποθετείται πιο κοντά στις χώρες του κέντρου παρά στους γείτονες της.

Το τέλος της μονοπολικής στιγμής των ΗΠΑ και η συνολική κρίση του δυτικού στρατοπέδου αναδιατάσσει το πλαίσιο των περιφερειακών ανταγωνισμών. Δεν είναι μόνο η σαρωτική κρίση των μνημονίων που κατά τα λεγόμενα των συστημικών αναλυτών οδήγησε σε «χαμένη δεκαετία» για τον ελληνικό καπιταλισμό, είναι και η εκτόξευση της Τουρκίας υπό τον Ερντογάν. Το πάγωμα των ενταξιακών διαπραγματεύσεων στην Ε.Ε. οδήγησε (αντίθετα με την κυρίαρχη αφήγηση) στην απελευθέρωση δυνάμεων του τουρκικού κεφαλαίου και τον σχηματισμό μιας δραστήριας και ζωτικής εθνικής αστικής τάξης που επενδύει στη βιομηχανία, τις εξαγωγές, τις δημόσιες υποδομές, την πολεμική βιομηχανία και αλλού. Πλάι στις παραδοσιακές αστικές τάξεις της Κωνσταντινούπολης και των παραλίων, ο νέος δρόμος που εκφράζει ο Ερντογάν δίνει τη δυνατότητα (και τις κρατικές διευκολύνσεις) στο κεφάλαιο της Ανατολίας να ανακατευθύνει μέρος των δραστηριοτήτων του αφενός στην εσωτερική αγορά, αφετέρου στην Αφρική, στη Μέση Ανατολή και την Κεντρική Ασία. Οι αντίθετες πορείες που ακολούθησαν οι δύο οικονομίες, σε συνάρτηση με την χαοτική πληθυσμιακή διαφορά (το 1950 η αναλογία ήταν 1 προς 3 υπέρ της Τουρκίας, σήμερα είναι 1 προς 8,5 με αυξητική τάση!) αλλάζουν οριστικά τον συσχετισμό δύναμης στο Αιγαίο. Κάθε αστική τάξη που σέβεται τον εαυτό της οφείλει να εκμεταλλεύεται τέτοιες αλλαγές προς όφελός της. Δεν είναι καθόλου λογικό να υποθέσουμε ότι η τουρκική αστική τάξη θα συμπεριφερθεί διαφορετικά. Ανορθολογική θα είναι και μια υπόθεση που λέει ότι το ελληνικό κεφάλαιο θα αποδεχτεί πρόθυμα την αλλαγή συσχετισμού και θα υποχωρήσει από (αυτά που θεωρεί) κεκτημένα. Οι υπέρογκοι πολεμικοί εξοπλισμοί που πραγματοποίησε η Αθήνα τα τελευταία χρόνια δεν έγιναν τυχαία. Υπηρετούν την προσπάθεια επίτευξης νέας ισορροπίας, διπλωματικής ή στρατιωτικής.

Πρόσφατα, τα θαλάσσια πάρκα που ανακοίνωσε η Άγκυρα αποτελούν αφορμή κλιμάκωσης της ρητορικής των δύο χωρών. Με πρόφαση την προστασία του περιβάλλοντος, η Τουρκία διεκδικεί ρόλο ελεγκτή στη ναυσιπλοΐα και τις οικονομικές και ερευνητικές δραστηριότητες μιας έκτασης στο βορειοανατολικό Αιγαίο και την θαλάσσια περιοχή γύρω από το Καστελόριζο. Η κίνηση της Άγκυρας θεωρείται απάντηση στην ανακήρυξη θαλάσσιων πάρκων στο νότιο Αιγαίο και το Ιόνιο από την Ελλάδα ένα χρόνο πριν, αλλά βασικά είναι προοίμιο της συζήτησης περί επισημοποίησης της τουρκικής στρατηγικής της «Γαλάζιας Πατρίδας». Τα θαλάσσια πάρκα της Τουρκίας βρίσκονται σε περιοχές που η Αθήνα θεωρεί δυνητική ΑΟΖ και υφαλοκρηπίδα της, φέρνοντας τις δύο χώρες αντιμέτωπες σε έναν επικίνδυνο ανταγωνισμό σε ένα χρονικό σημείο που η ευρύτερη ανατολική Μεσόγειος διέρχεται πολλαπλές πολεμικές κρίσεις. Παράλληλα, με την είσοδο του γαλλικού επενδυτικού κολοσσού Meridiam στη μετοχική σύνθεση της GSI, της εταιρείας που έχει αναλάβει να φέρει σε πέρας την ηλεκτρική διασύνδεση Ελλάδας-Κύπρου-Ισραήλ, η ένταση τους επόμενους μήνες

φαντάζει αναπόφευκτη. Το σχέδιο πόντισης ηλεκτρικού καλωδίου που συνδέει την Κρήτη με την Κύπρο και το Ισραήλ έχει την έγκριση της Ε.Ε. αλλά διέρχεται και από περιοχές που η Τουρκία εντάσσει στις ΑΟΖ της. Οι παλινωδίες της κυπριακής κυβέρνησης, που φαίνεται διαιρεμένη ως προς την βιωσιμότητα του έργου, αποτυπώνουν τον φόβο πρόκλησης μιας γεωπολιτικής κρίσης με την Τουρκία. Οι ερευνητικές εργασίες έχουν ολοκληρωθεί σε ένα ποσοστό 60% αλλά ήταν και αυτές που προκάλεσαν την μίνι κρίση ανοιχτά της Κάσου το καλοκαίρι του 2024.

Σαν να μην έφταναν αυτά, έχουμε αποφασίσει να γίνουμε και ο στρατηγικός εταίρος του Ισραήλ στην Ανατολική Μεσόγειο. Το Ισραήλ έχει διακηρύξει ανοιχτά ότι η Τουρκία είναι ο επόμενος μεγάλος εχθρός του στη Δυτική Ασία. Οι εμπρηστικές δηλώσεις εκατέρωθεν αυξάνονται όσο το Ισραήλ συνεχίζει την γενοκτονία στη Γάζα, την κατοχή του νότιου Λιβάνου και την εισβολή στη Συρία. Μάλιστα, λίγες μέρες πριν το Ισραήλ βομβάρδισε αεροπορική βάση στο Ιντλίμπ της Συρίας, λίγες ώρες αφού είχαν αποχωρήσει κλιμάκια του τουρκικού στρατού που επιθεώρησαν την επιχειρησιακή κατάσταση της. Η Ελλάδα και η Κύπρος έχουν επιλέξει να συσφίξουν τις σχέσεις τους με ένα κράτος που παραβιάζει συστηματικά κάθε έννοια Διεθνούς Δικαίου στο εσωτερικό και το εξωτερικό, αντιμετωπίζει ολοένα και αυξανόμενη διεθνή απομόνωση και βρίσκει διέξοδο αποκλειστικά στη διάδοση και επέκταση του πολέμου σε όλη την περιοχή. Σε αυτόν τον εταίρο αποφάσισε να στηρίξει τις ελπίδες του το ελληνικό και κυπριακό κεφάλαιο ώστε να διαφυλάξει τα κεκτημένα των προηγούμενων δεκαετιών.

Αυτός ο «στρατηγικός σύμμαχος» έχει κάθε συμφέρον να προκαλέσει πολεμικό επεισόδιο στην ανατολική Μεσόγειο με την Τουρκία. Ενδέχεται να βρει αυτήν την αφορμή όταν οι ερευνητικές (ή κατασκευαστικές) εργασίες πόντισης του καλωδίου διασύνδεσης θα βρίσκονται σε εξέλιξη τους επόμενους μήνες ή χρόνια. Οι αμυντικές συμφωνίες των τριών χωρών συνήφθησαν εν μέρει και για την προστασία αυτού του έργου, που πρώτα απ όλα λύνει το πρόβλημα της ενεργειακής απομόνωσης του Ισραήλ. Πολλές φορές κατά τη διάρκεια των πολεμικών επεισοδίων που το ίδιο προκάλεσε, από το 2023 και μετά, το ενεργειακό δίκτυο της χώρας κατέρρευσε οδηγώντας σε τοπικά και περιφερειακά μπλακ άουτ. Η προθυμία της Ελλάδας να επιλύσει και αυτό το πρόβλημα του Ισραήλ την κατατάσσει στις χώρες που του προσφέρουν τις απαραίτητες εγγυήσεις ώστε να συνεχίσει την εμπρηστική του πολιτική σε όλη την περιοχή, την ώρα που θα έπρεπε να κάνει το αντίθετο. Το κόστος για την επερχόμενη κρίση όμως θα πληρώσουν πρώτες από όλους οι κοινωνίες στην Ελλάδα, την Κύπρο και την Τουρκία. Αυτές έχουν κληθεί να πληρώσουν τους υπέρογκους στρατιωτικούς εξοπλισμούς που πλαισιώνουν τον κρατικό ανταγωνισμό, αυτές θα έρθουν αντιμέτωπες με την όξυνση του μιλιταρισμού και τον συνεπακόλουθο περιορισμό των δικαιωμάτων και των ελευθεριών τους. Και φυσικά, αυτές θα πληρώσουν τον βαρύ φόρο αίματος που φέρουν αναπόδραστα οι πολεμικές περιπέτειες που σέρνει τους «φίλους» του ένα κράτος ταραξίας όπως το Ισραήλ.

Ο πόλεμος στην Ουκρανία και στη Δυτική Ασία, η προσπάθεια επιβολής ενός σύγχρονου δόγματος Μονρόε στη Λατινική Αμερική, η απόκλιση στις στρατηγικές στοχεύσεις ΗΠΑ και Ευρώπης εντάσσονται σε μια μακρά και επίπονη διαδικασία αναδιάταξης των διεθνών ισορροπιών. Δεν είναι καθόλου απίθανο να αγγίξει και την γειτονιά μας. Η Τουρκία θεωρεί ότι έχει λιγότερα από όσα της αναλογούν, η Ελλάδα θέλει να διατηρήσει την υφιστάμενη τάξη πραγμάτων. Το Ισραήλ, στα πλαίσια επιτάχυνσης του σιωνιστικού σχεδίου και της διεθνούς απομόνωσης είναι απρόβλεπτο και φιλοπόλεμο. Όσοι και όσες αντιλαμβάνονται ότι οι δύο πλευρές του Αιγαίου έχουν πολλά περισσότερα να κερδίσουν από την συνεργασία και την φιλία οφείλουν να μιλήσουν πειστικά και θαρραλέα. Ακόμα και οι τωρινές ηγεσίες αντιλαμβάνονται τους κινδύνους μιας πολεμικής κλιμάκωσης στην περιοχή, τις κατακλυσμιαίες οικονομικές συνέπειες που μπορεί να έχουν (ειδικά σε μια χώρα που 1 στα 3 ευρώ του ΑΕΠ της έρχεται από τον τουρισμό) και την πιθανότητα ανάφλεξης μετώπων από τον Έβρο μέχρι τα ανοιχτά της Κύπρου. Δεν μπορεί κανείς ωστόσο να βασιστεί στη φιλειρηνική διάθεση ή έστω στον φόβο των πολιτικών ηγεσιών. Χρειάζεται να οικοδομηθεί ένας δρόμος ειρήνης και συνεργασίας που είναι πιο ελκυστικός, πιο ωφέλιμος για τις ζωές των ανθρώπων της περιοχής. Ριζωμένος στην κοινή συνύπαρξη αιώνων και στην πεποίθηση να μην επαναληφθούν οι βαρβαρότητες του παρελθόντος. Και φυσικά πρέπει να γίνει κατανοητό ότι το Ισραήλ δεν έχει ούτε φίλους, ούτε συμμάχους. Έχει συνεργούς σε εγκλήματα πολέμου και γενοκτονίες.